

Ziekenhuisdagboek Johan Clarysse augustus 2018

Over de doktersgilde, doodsangst, Baudrillard, islamofobie, en de
troost van de kunst en de liefde

“Het leven is een ziekenhuis waarin iedere patiënt bezeten is door het verlangen van bed te verwisselen” (Charles Baudelaire)

“De ouderdom vangt aan juist op het ogenblik waarin men vrede met de wereld sluit” (J. Greshoff)

1 augustus

“Het overvalt me terug, op geprivilegerde momenten: de levenskoorts van een jong veulen. Zalig om dit te mogen meemaken, zo kort na mijn 60ste verjaardag. Ik besef er des te meer door dat leeftijd iets is, dat vooral anderen inpalmten door er allerlei oordelen over uit te spreken...Ik zie het leven in eerste instantie als een doorgaande lijn, dat vraagt om verder geleefd en omarmd te worden”.

Een dagboeknotitie gemaakt op 17 november, na een reis naar Venetië (de biënnale) met mijn geliefde, L. Enkele dagen terug leek het erop dat de doorgaande lijn, waarvan sprake, bruusk onderbroken werd.

Na een spoedopname in Clermont-Ferrand ben ik nu in het AZ St. Lucas te Brugge, wachtend op CT-scans van de longen en de buik, een MRI-scan en een endoscopie van de maag. Leuk is anders.

De week ervoor verbleef ik nog in het Franse stadje Billom (huisruilvakantie), in de Auvergne, volop genietend van ‘het Toscanië van Frankrijk’ zoals deze streek ook wordt genoemd. Aan die vakantie kwam abrupt een einde op dinsdagmorgen 24/7. Ik word overweldigd door misselijkheid, hevige braakneigingen zonder te kunnen braken, stekende pijnen in de buikholte, een uiterst lage bloeddrukval en in een tijdsspanne van een uur ga ik driemaal bewusteloos. Het zijn symptomen, die mij, mijn vriendin L. en een bevriend koppel dat hier een paar dagen te gast is, in paniek naar de dichtste Franse huisarts van dienst dreven en vervolgens naar de spoeddienst.

Eergisteren, we zijn ondertussen terug in België, is via een echografie vastgesteld dat ik met een gezwel in mijn buikholte zit met de omvang van een kinderkop. De consultatie bij de gastro-enteroloog mondt uit in de beslissing om de daaropvolgende maandag het gezwel, dat een ingekapselde bloedende tumor blijkt te zijn, weg te nemen. Eveneens wordt beslist dat ik de vier tussenliggende dagen maar beter in het ziekenhuis verblijf. Om risico's te vermijden. Ook voor mij voelt dat veiliger aan.

De pijn is voorlopig onder controle, tijd dus om vandaag op deze eerste ziekenhuisdag nog wat verder te lezen in het vorige week begonnen boek van Peter Verhelst *‘Voor het vergeten’*. Tijd ook om wat observaties en gedachten te noteren.

Nog onwetend over het verdere verloop van de behandeling denk ik terug aan de mooie dagen in de Auvergne. Omwille van de hitte, trekken wij er meestal maar na 16u op uit. We gaan op zoek naar Romaanse kerkjes, in allerlei gedaanten en afmetingen, en naar restanten van fresco's in die kerkjes. We gaan op zoek naar overweldigende vergezichten, eeuwenoude kastelen, onvergetelijke plekjes, die we ons toeëigenen en gretig opslaan in de kamers van onze herinnering...

Omgeving Billom

Overdag is er in die eerste vakantieweek een zee van tijd om te lezen in de schaduw van de lommerrijke notenboom in de tuin van onze huisruilers, tijd om te luieren, lekker te eten en het bestaan te vieren in allerlei varianten. Film kijken hoort er tussendoor ook bij, evenals het bekijken van interviewfragmenten uit één van de marathongesprekken door Pat Donnez, in dit geval een 6 uur durend onderhoud met Edel Maex. Telkens gaat het om gesprekken met Vlaamse BI's (bekende intellectuelen, naar analogie van BV's). Onder meer Dirk De Wachter en Johan Braeckman zijn andere gegadigden voor dit programma.

“Beperkt in zijn natuur, oneindig in zijn verlangens, is de mens een gevallen god die zich de hemel blijft herinneren” (A. de Lamartine)

Edel Maex is psychiater, vooral bekend als notoir begeleider en promotor van mindfulness cursussen en hij laat zich in zijn leven inspireren door de boeddhistische filosofie. De term BI gebruik ik hier met enige ironie, wat niets afdoet aan de waardevolle inzichten waarmee de man ons bij momenten overlaadt.

Edel Maex heeft het over verlangen en begeerte en de steeds terugkerende behoefte om de ander in onze eigen behoeften in te passen. Verlangens en begeerten zijn nodig om biologisch te overleven, ze zijn eigen aan het leven tout court. Volgens Maex moeten we dat niet willen negeren en juist onder ogen zien, maar vooral alert blijven om ons er niet door te laten meesleuren en in krampachtigheid te vervallen. Mindfulness kan daarbij helpen.

Meditatie en mindfulness betekent niet dat je het denken volledig uitschakelt, dat is onmogelijk. Het betekent wel met zoveel mogelijk aandacht en zo weinig mogelijk oordeel in het hier en nu aanwezig zijn, een zachtmoedige relatie aangaan met wat zich nu aanbiedt. Klinkt prima, maar gemakkelijker gezegd dan gedaan.

‘Fuck you’ is de veelgehoorde reactie, als je een ander naar de hel wenst. Maex wijst er in het interview op dat hij dit altijd hoogst merkwaardig heeft gevonden, hij verwondert er zich over dat zoiets moois als seksualiteit als verwijt wordt gebruikt. ‘Wat zegt dat over onze visie op

seksualiteit?’ is de pertinente vraag die erop volgt. Een overweging die bij mij is blijven hangen.

Maar verder komt het thema seksualiteit nauwelijks aan bod.

In zijn interessante en meestal herkenbare beschouwingen mis ik een paar zaken, die mij cruciaal lijken en dus niet zouden mogen ontbreken in een zes uur durend gesprek over onze menselijke conditie en over levenskunst. Het belang van zintuiglijk genieten en seksualiteit bijvoorbeeld. En het belang van kunst. Het zijn onderwerpen die nauwelijks of niet ter sprake komen, met uitzondering van bovenstaande opmerking. Alsof ze behoren tot de marge van het bestaan. Alsof mensen die met boeddhisme en mindfulness bezig zijn min of meer vergeestelijkte wezens zijn.

Ook de maatschappelijke en culturele bepaaldheid van wie we zijn komt zelden aan bod. Zijn kijk blijft een vooral psychologiserende kijk. Alsof we contextloze wezens zijn.

Ik heb in een lang verleden ooit het voorrecht gehad om naast psychologie ook het vak sociologie te mogen geven aan sociaal verpleegkundigen. Het zijn twee vakgebieden met elk hun waarheid, die voor mij wezenlijk complementair zijn. Ik erger mij aan sociologen en politicologen, die blind zijn voor psychologische dynamieken, voor het menselijke driftleven, blind ook voor de noodzaak aan differentiëring als ze beleidskeuzes maken, naargelang de verschillen in de psychologische huishouding en persoonlijkheid tussen mensen. Evenzeer erger ik mij aan psychologen, die de maatschappelijke context veronachtzamen, die blind zijn voor de sociaal-economische en structurele aspecten van ons psychisch welbevinden. Mindfulness wordt nu, net als creativiteit of een bepaald soort creativiteit toch, ook ten volle omarmd door de bedrijfs- en managementswereld. Ik weet niet of dat zo’n goede zaak is. Ik twijfel eraan. Als het bedoeld is als een coping mechanisme om de prestatiedruk, de carrièredruk en de daarmee samenhangende ratrace weer aan te kunnen, dan lijkt dat meer op symptoombestrijding en op een legitimatie van een systeem dat in se niet deugt. Ik weet wel dat ook Edel Maex, als integer psychiater, zal zeggen dat dit niet de intentie is. Maar zijn bijna exclusief naar binnen gerichte benadering van wie en wat een mens is, trekt, wat mij betreft, de overtuigingskracht van zijn op zich boeiende betoog af en toe naar beneden. (In die zin ben ik blij dat er in Vlaanderen de laatste jaren een paar figuren opduiken als een Dirk De Wachter en een Paul Verhaeghe, die ook de maatschappelijke vinger op de wonde leggen, als het gaat om psychische problemen en mentaal onbehagen).

Een bezoek aan het onvergetelijke Usson, bekend als één van de mooiste dorpen van Frankrijk, en de 13de-eeuwse muurschilderingen in de prachtige, sobere crypte van de *Eglise Saint-Cerneuf* in Billom, dat waren hoogtepunten in die eerste vakantieweek. Een aangename verrassing was de daguitstap naar Clermont-Ferrand. Het was toen nog een voor mij ongekende en onbeladen plaats. Dat zou de week daarop duidelijk anders worden.

Clermont-Ferrand is de hoofdstad van Auvergne en telt zo'n 300.000 inwoners... Als je de stad binnenrijdt wordt je blik onmiddellijk gezogen naar de opdoemende, zwarte toren van de kathedraal *Notre-Dame-de-l'Assumption*. Deze volledig zwarte, gotische kerk is een unicum in de wereld en laat een bevreemdende indruk na. Het zou de enige kathedraal ter wereld zijn die er zo uitziet. Ze is gebouwd met lavasteen uit Volvic, waaraan ze haar zwarte kleur dankt. Wat onthou ik verder van het Clermont-Ferrand van die week? De vele kleine straatjes, de binnenplaatsen en barokfonteinen, de gezellige terrassen, Het Frac (Fond Régional Art Contemporain), waar een -voor schilders toch - bijzondere boeiende expo liep van de mij onbekende, Franse kunstenaar Mireille Blanc, én de indrukwekkende Romaanse kerk, *Basilique-Notre-Dame-du-Port*. Ze ligt op de pelgrimsroute naar Santiago de Compostela en staat terecht op de werelderfgoedlijst van de Unesco.

Zoals veel gevoelige zielen ben ik altijd het meest gecharmeerd door Romaanse kerken en kerkjes. Ze zijn voor mij intiemer, eerlijker, soberder, aardser, dichter bij de essentie van spiritualiteit. Ze willen je minder overtuigen van de suprematie en almacht van de ene christelijke God.

Het charmante, aangename beeld van de stad dat ik die week met mij meedraag, zal een paar dagen later stevig door mekaar worden geschud wanneer ik er totaal onverwachts op de spoeddienst van het ziekenhuis beland.

Leve onze Belgische gezondheidszorg, leve de structurele solidariteit die deze mogelijk maakt!

Die bewuste dinsdag 24/7 word ik met de ambulance naar het ziekenhuis in Clermont Ferrand gebracht. De ziekenwagen doet er een drie kwartier over. Ik heb hevige pijn, heb ademhalingsproblemen, voel me rotslecht. Eventjes -echt waar- denk ik zelfs dat ik het niet zal halen. Eenmaal aangekomen en na de obligate, steeds terugkerende vragenlijsten, kom ik terecht in een bed van de spoeddienst, in een gang volgestouwd met tientallen bedden, die om

de haverklap moeten verplaatst worden. Een georganiseerd gekkenhuis lijkt het mij. Er is nauwelijks doorgang voor het personeel. Er is veel lawaai, nauwelijks informatie voor de patiënt die er ligt te wachten. Gemiddeld 7 uur wachten blijkt de normale gang van zaken te zijn Door de medicatie is de pijn wat gaan liggen en is de misselijkheid verminderd. Er volgen een paar routine-onderzoeken. Er wordt op een zeer procedurele manier gewerkt waarbij de patiënt, die al moet communiceren in een vreemde taal, nauwelijks gehoord wordt. Mijn vriendin L. dient vier uur te wachten tot ze mij kan zien. Naar het eind van dag toe vertelt de hoofdarts mij koel en zakelijk dat er eigenlijk niets ernstigs aan de hand is gezien de cijfers van het bloed- en urineonderzoek. Zijn weinig doordachte diagnose is: constipatie en daardoor dus die buikproblemen. Al probeer ik hem tevergeefs duidelijk te maken dat ik de dag daarvoor nog naar het toilet ben geweest en mijn stoelgang normaal was en al wijs ik hem herhaaldelijk op de ondraaglijke pijnen van deze morgen. Nogmaals, ik voel mij totaal niet ernstig genomen.

De uiteindelijke conclusie: er is geen verder onderzoek nodig en ik mag terug naar huis. Voor een echografie is er geen tijd of ruimte. Ik krijg een hele dosis pijnstillers, een laxatief en antispasmen-medicatie voorgeschreven, geneesmiddelen die helemaal niet terzake zijn (gezien de verkeerde 'diagnose') en ik word aangeraden binnen een paar dagen naar de huisarts te gaan voor een nieuw bloedonderzoek. Later bevestigen de Belgische artsen dat zoiets hier ondenkbaar is en nooit zou gebeuren. Neem het van mij aan: de Belgische gezondheidszorg is beter, vriendelijker, efficiënter en menselijker! Dus nogmaals: leve onze sociale zekerheid...Ik betaal er graag belastingen voor.

2 augustus

De eerste onderzoeken (MRI-scan, CT-scans, gastroscopie) zijn voorbij, de pijn is voorlopig onder controle. In afwachting van de operatie besteed ik, in de trage, wachtende uren, veel tijd in de verdere voorbereiding van de Ketaketiveiling die binnenkort in Damme doorgaat. De veiling is een belangrijk onderdeel van een tweejaarlijks benefietfeest van de VZW Ketaketi. Doel is steun voor een Nepalees schoolproject in de Helambu-regio, dat ikzelf een aantal jaren terug, tijdens mijn Azië-reis, bezocht heb. Mijn bijdrage aan het project bestaat erin kunstenaars te verzamelen en te contacteren om een werk te schenken. De opbrengst van de veiling gaat integraal naar de school in kwestie, wat op zich al het project bijzonder maakt. De betreffende kunstenaars worden voorgesteld in een soort mini-catalogoog, waarvoor ik de korte, begeleidende teksten (bij de foto's van ieder werk) aanlever. Straks ben ik een tijd out, dus wil ik, nu dat het nog kan, er zo snel mogelijk werk van maken. Het opzoekings- en schrijfwerk voor de catalogoog doorbreekt het passieve afwachten, heeft me het gevoel zinvol bezig te zijn, het bant de weinig opbeurende ziekenhuisstemming.

In een ziekenhuis verblijven betekent niet de mogelijkheid hebben om het quasi dagelijkse ritueel van naar het atelier gaan te voltrekken. Daarom vraag ik aan L. om mij morgen niet alleen van het nodige ondergoed, mijn laptop en extra lectuur te voorzien, maar ook mijn tekenmateriaal en aquareldoos het ziekenhuis binnen te smokkelen.

Uiteindelijk heb ik slechts twee tekeningen gemaakt in de periode voor de operatie. Maar het feit dat de mogelijkheid er was, als het moment zich aandient, was genoeg voor mij. Eén van de tekeningen is in de vuilnisbak beland, de ander heb ik weerhouden. Ik heb er vooral een emotionele band mee. De tekening is snel en intuïtief gemaakt: een soort omzwachteld hoofd in Chinese inkt en potlood, waarin en waarrond niet onmiddellijk idenficeerbare letters dwarrelen. Met wat puzzelen kun je er o.a.de woorden *vita longa* in ontdekken...

Na de operatie is er nog weinig gekomen van dat tekenen, maar, zoals ik daarnet al schreef, de openheid dat het kon gaf me al voldoening. Voor mij was er na de operatie onvoldoende mentale vrijheid om te kunnen tekenen, het ongemak en de pijn waren te manifest of latent aanwezig. De gedachte dat kunstenaars hun beste werken maken op het moment dat ze hevig lijden is een mythe.

Ik ga ervan uit dat kunst voor elke kunstenaar een therapeutisch effect kan hebben. Meer zelfs, ik ken kunstenaars die, mochten ze de kunst niet hebben, in een of andere instelling zouden zijn terechtgekomen. Ook mijn neurotisch gehalte zou ongetwijfeld storender zijn voor mezelf en mijn omgeving zonder de schilderkunst. En toch is een goed schilderij uiteraard meer dan therapie, is het altijd een overwinning op zijn eigen onderwerp. Iets sterks creëren, dat het persoonlijk therapeutische niveau overstijgt, op een moment dat je zwaar psychisch lijdt of in het diepste van de depressie zit, is meestal een illusie. Ook al leeft die romantische gedachte nog steeds. Als je verteerd bent door verdriet of pijn kan je niet opstaan en beginnen te werken. De periode daarna, eenmaal de diepste put voorbij, dan misschien wel.

Al moet hier, denk ik, enig voorbehoud gemaakt worden voor die bepaalde groep van kunstenaars die als bipolair of randbipolair worden gelabeld (met o.a. Bacon of Van Gogh als bekende voorbeelden). Vooral in een manische of hypomane toestand kunnen ze uiterst creatief en productief zijn. De categorie van 'mensen met een schizofrene stoornis',

‘psychisch hooggevoeligen’ zoals psychiater Erik Thys ze liever noemt, is dan weer een ander paar mouwen. Het door kunstenaars vaak aangehaalde adagium dat ze scheppen vanuit een innerlijke noodzaak is bij deze mensen, meer dan bij wie ook en op obsessieve wijze, aanwezig.

Hoe dan ook, de grens en de schemerzone tussen normaal en abnormaal, tussen reguliere kunst en outsiderkunst is een thema dat mij boeit en waarop ik nog graag terugkom. Maar grote kunst maken op het moment zelf van groot en diep, psychisch lijden, het is veel vaker uitzondering dan regel.

3 augustus

De potentiële graad van kwaadaardigheid van mijn GIST-tumor (gastro-intestinale stromale tumor) moet nog gespecificeerd worden, al zien de eerste resultaten van de biopsie er relatief goed uit. Ik heb geluk gehad zegt de dokter. Indien er zich niet spontaan een kapsel had gevormd rond de bloedende tumor, dan was ik in een acute, levensgevaarlijke situatie beland. ‘Je hebt een goede engelbewaarder’, is de reactie van verschillende mensen als ze dit horen. Het is natuurlijk een comfortabele gedachte te weten dat daar ergens een immateriële entiteit zou aanwezig zijn die je beschermt in gevaarlijke en levensbedreigende situaties. Het is een beetje zoals met het godsbegrip, het is niet te bewijzen dat god bestaat, maar het is evenmin te bewijzen dat hij niet bestaat. Het is een kwestie van geloven. Ik maak de keuze om het verhaal van de engelbewaarder -voor een tijdje toch en tot het tegendeel bewezen is- te geloven.

Of ze mij een foldertje mag geven vraagt een vrouw die mij de koffie brengt, een krasse zeventiger met vriendelijke, indringende blik. Ik neem de folder in ontvangst zonder er direct acht op te slaan. Eenmaal mijn eerste slok koffie geslurpt (slappe ziekenhuiskoffie!) stel ik met enige verbijstering vast dat ik word uitgenodigd om een ziekenzalving in de kapel van het ziekenhuis bij te wonen. Ziekenzalving? In mijn jeugd heb ik geleerd dat stervende mensen, net voor ze overlijden, best het laatste sacrament toegediend krijgen, willen ze hun zieleheil veilig stellen. Met andere woorden, ziekenzalving betekent dat de man met de zeis voor de deur staat. En van die moet ik voorlopig nog niet weten. Het is te vroeg, het is niet omdat je een tumor in je lijf hebt, dat je straks doodgaat toch. Ik voel me er in die mate ongemakkelijk bij dat ik dit even signaleer aan de hoofdverpleegster. Ze aanhoort mijn verwondering, mijn irritatie ook, en doet haar best om duidelijk te maken dat de betreffende vrijwilliger dat ongetwijfeld deed met de beste intentie. Want, zo blijkt nu, zo’n collectief ziekenzalvingsritueel is bedoeld om als zieke lotgenoten steun te vinden bij elkaar. Toch blijf ik het ongepast vinden. Sociologisch gezien is 80 à 90% van de patiënten in dit ziekenhuis niet gelovig of in ieder geval niet praktiserend gelovig, dus zou men wel wat schroomvoller met dit aanbod kunnen omgaan, blijft mijn conclusie.

Za 4 augustus

Waarom heb je voor het AZ St. Lucas gekozen? Het is een vraag die ik meermaals mag aanhoren. Ik begin te twijfelen of er geen tweede opinie noodzakelijk is, te meer wanneer ik hoor van mijn artsen dat mijn tumor toch een speciaal geval is. De chirurg had naar eigen zeggen nog nooit een tumor van dat soort (een GIST-tumor die op zich al zeldzaam voorkomt), op die plaats en met die omvang, geopereerd. Had ik niet beter een universitair ziekenhuis gecontacteerd? Daar hebben ze misschien meer expertise rond dit soort tumoren.

Na intense, nachtelijke gesprekken met enkele verpleegkundigen en mijn arts de daaropvolgende dag, beslis ik toch alles te laten doorgaan zoals gepland. De artsen in St. Lucas staan in verbinding met en overleggen sowieso met het UZ Leuven indien ze dit wenselijk achten. De gastro-enteroloog die mij behandelt, heeft trouwens één dag consultaties in het UZ Leuven. Prioritair is nu dat er snel chirurgisch wordt ingegrepen, dat ‘het’ er zo snel mogelijk uit is. En dat is een puur technische kwestie.

Boek cadeau gekregen van collega L. met de veelzeggende titel : *“Pogingen om van mijn leven iets te maken”*. Ondertitel: *“Het geheime dagboek van Hendrik Groen, 83 jaar”*. In korte, schijnbaar luchtige dagboekfragmenten fileert Hendrik Groen het wel en wee in een RVT in Amsterdam. Hij laat je als een welgekomen voyeur meekijken én meeleven in het dagelijkse leven van de bewoners. Scherpe observaties, grappig, tragisch en aangrijpend tezelfdertijd. En uiteraard gaat het ook over omgaan met ziekte, aftakeling en eindigheid, maar evenzeer over de levensvragen en de overlevingsstrategieën van (oudere) mensen onder elkaar. Het lezen van het boek stemt me mild en genereus.

Op de vraag of het voor mijn job is dat ik ’s voormiddags zo vaak aan de computer werk, leg ik aan de tot nu toe mij meest vertrouwde verpleegster uit dat ik dagboeknotities aan het maken ben over mijn verblijf hier. Ik stel ze onmiddellijk gerust dat, als zij en haar collega’s al ter sprake komen, ik alleen positieve dingen zal vertellen over hen. Ze stelt, zij het met enige schroom, daarop de pertinente vraag wat mij drijft om daarin, in deze toch bijzondere omstandigheden, zoveel energie te steken. Ik blijf haar het antwoord schuldig en kom niet veel verder dan: om bezig te zijn en de herinnering voor later levend te houden. Dat is het ook, het helpt me niet te verzinken in de passiviteit en de lethargie die permanent lonkt als je daar in je ziekenhuisbed ligt, het helpt de aandacht scherp te houden. Maar er is meer, schrijven is voor mij, net als schilderen, ook altijd een poging om greep te krijgen op mezelf en mijn omgeving.

Bijdrage tot de statistiek

*“Op elke honderd mensen
zijn er tweeënvijftig
die alles beter weten,*

*onzeker van elke stap
bijna de hele rest,*

*bereid om te helpen,
als het niet te lang duurt
- wel negenenveertig,*

*de goedheid zelve,
omdat ze niet anders kunnen –
- vier, nou, misschien vijf,*

*in staat tot bewondering zonder afgunst
- achttien,*

*leven er in voortdurende angst,
voor iemand of iets
- zevenenzeventig,*

*hebben er talent om gelukkig te zijn
- ruim twintig, hoogstens,*

*zijn als individu ongevaarlijk,
maar slaan los in de massa
- in elk geval meer dan de helft,*

*zijn wreed,
als de omstandigheden hen dwingen,
- hoeveel kun je beter niet weten,
ook niet bij benadering,*

*verstandig als het te laat is
- niet veel meer
dan voor het te laat is,*

*willen er van het leven alleen dingen
- veertig,
hoewel ik me hier liever vergis,*

*duiken, een en al pijn, in elkaar;
zonder lantaarn in het donker
- drieëntachtig, vroeg of laat,*

*verdienen er medelijden
- negenennegentig,*

*zijn sterfelijk
- honderd op de honderd.
Een getal dat vooralsnog niet verandert.*

(Wiswala Szymborska, Het moment. Gedichten)

‘Bijdrage tot de statistiek’, het klinkt niet poëtisch, toch is het de titel van een door mij zeer gegeerd gedicht. Het staat op het bureaublad van mijn laptop, dat zegt veel. Ik word er met andere woorden dagelijks mee geconfronteerd. In mijn toilet hangt het op ooghoogte, omdat ik vind dat het daar past. Het is aan de toevallige toiletbezoeker om het te lezen of niet. Het gedicht is van de Poolse dichteres Wiswala Szymborska. Het is een vrij toegankelijk gedicht dat je met de voeten op de grond plaatst. Ik koester dit gedicht (en de poëzie van Szymborska in het algemeen), omdat ik hou van haar scherpe, soms ontluisterende observaties, van de eigenzinnige mix van ironie – ja, sarcasme soms – en onderliggende mildheid die nazindert in haar beschrijving van ons menselijk handelen in zijn kleinheid en zijn grootsheid. Het gedicht fungeert voor mij als een spiegel. Onwillekeurig ga ik als lezer, en ik denk dat dit geldt voor de meeste lezers, mezelf toetsen aan de inhoud van wat zij schrijft. Tot welke categorie, tot welk percentage behoor ik? Hoe verhoudt mijn zelfbeeld zich daartoe en klopt dat zelfbeeld met het beeld dat relevante anderen van mij hebben? Vooral de laatste drie alinea’s, gezien mijn actuele toestand, blijven hangen als ik het gedicht nu opnieuw lees.

Het valt me op dat ik hier in mijn ziekenhuisbed liggend vaker gesprekken met mijn overleden vader voer. Dat biedt mij troost. Het geeft me het gevoel tot iets groters dan mezelf te behoren...

Ik krijg bezoek van mijn twee zonen, J en J. En van de kleinkinderen W en B. Kinderkracht kan helend zijn. Het besef van ingebed te zijn in een keten van generaties sterkt mij. Het helpt mij geloven in het herstel, in de kracht van het 'élan vital' dat ons vooruit drijft, richting toekomst.

Wat die keten van generaties aangaat, de band met mijn ouders was een goede band. Maar daar stopte het ergens. Ik was ze vooral dankbaar om de kansen die ze mij gegeven hebben om te studeren en mijn eigen levenspad te gaan, in voor hen niet gemakkelijke omstandigheden (arbeidersgezin, hard werken, zwakke gezondheid van vader...)

Ik heb me dikwijls afgevraagd toen ik in de vijftig werd, wat mijn vader dacht en beleefde toen hij 50 was. Daarvoor deed ik dat nauwelijks, in mijn tienerjaren zat ik op internaat. Daarna als kotstudent in Leuven en later als volwassene had ik nauwelijks een idee waarmee mijn ouders zoal bezig waren, op een moment dat ik als (jong)volwassene vooral met mezelf bezig was en met het ontwikkelen van mijn eigen identiteit.

In de ontwikkelingspsychologie noemen ze die fase niet onterecht de 'expansiefase'. Als dertiger ben je (meestal) bezig met uitbouwen van een gezin en een nest, met het je waarmaken in je job, met het (verder) vormgeven van je passie -in mijn geval schilderen-, met het zoeken, kopen, verbouwen van een huis, met het onderhouden van je vriendennetwerk en dat soort zaken. Het toevallige feit dat je ook nog 60 km van elkaar woont, doet er nog een schepje bovenop.

Gek in zekere zin, maar ik heb de confrontatie met de kanker van mijn moeder en mijn therapieopleiding nodig gehad om echt dichterbij mijn ouders te komen. Voor mijn eindwerk contextuele therapie had ik een genogram van mijn familie gemaakt en mijn ouders daarover geïnterviewd: over hun leven, hun ouders, hun geschiedenis, wat ze meegemaakt hebben in hun jeugd, hun betrachtingen, successen, hun verliezen én hun familiegeheimen...

Mijn ouders, zoals velen van die generatie, waren geen praters als het over henzelf ging, dus heb ik er dingen vernomen die ik anders niet of veel later zou vernomen hebben. Dat was helend.

Ook bij ziekenhuisbezoeken wordt er aan opvoeding gedaan. ‘Je mag nooit liegen, dat is het ergste dat er is’, hoor ik een vader tegen z’n zoon van pakweg 8 zeggen. Maar klopt dat? Als iemand straks de ziekenkamer binnenstapt en hij zegt tegen zijn vrouw dat ze er al beter uit ziet, terwijl dat objectief geenszins het geval is, dan is hij een grote leugenaar toch? We zijn allemaal liegende wezens. Liegen maakt deel uit van ons menselijk bestaan. Graag maak ik daarbij een onderscheid tussen de leugens waarmee je schade aanricht en de leugen als (beleefde) omgangsvorm. Bij het eerste gaat het om bedrog en heb je een moreel criterium om het liegen aan te toetsen. In het andere geval gaat het om een dagelijkse omgangsvorm, een sociale vaardigheid: niet altijd je gedacht zeggen, je onthouden van een verkeerd begrepen ‘authenticiteit’, omdat je het respect voor de beleving van iemand op dat moment belangrijker vindt dan wat al dan niet waar is, of juist. En in het leven zijn de meeste dingen nu eenmaal niet zwart wit, zijn er verschillende perspectieven mogelijk. Dus als een jou bekend iemand heel blij en enthousiast is over de aankoop van een kunstwerk (of je vriendin over haar onlangs gekochte jurk) en hij of zij vraagt je of jij het ook mooi vindt, waarop jij – al dan niet met enige aarzeling- ja antwoordt, terwijl je er in feite niet zo vol van bent, ben je dan aan het liegen? Ja, dan lieg je, maar er is geen sprake van bedrog. Zo ook bij al die verhalen die we kinderen wijsmaken rond Sinterklaas. Er is geen intentie om het kind te bedriegen, neen het is een manier om de kinderwereld en de magie die erbij hoort te respecteren.

Interessante vraag lijkt mij in hoeverre je dat onderscheid ook kunt doortrekken naar liegen tegen jezelf. Want ook liegen tegen jezelf of jezelf wat wijsmaken maakt deel uit van onze existentie en is tot op zekere hoogte een noodzaak om te overleven of niet in de depressie te geraken. Daniel Goleman, de man die de term emotionele intelligentie tot gemeengoed maakte, heeft daar interessante dingen over geschreven. We construeren voortdurend verhalen over onszelf, die meer op angst of op wenselijkheid gebaseerd zijn dan op de realiteit. Sommige van die verhalen of ideaalbeelden over onszelf zijn relatief onschuldig, het zijn leugentjes om bestwil, beleefde vormen van omgaan met jezelf, zou je ze kunnen noemen. Andere verhalen over onszelf zijn ronduit zelfbedrog en hebben een destructieve kant, hetzij voor onszelf, hetzij voor de ander, maar vaak beide. Ze snijden je af van wat Jung ‘*de schaduw*’ noemt, van belangrijke, onbewuste, ongekende, niet-ontwikkelde of onvoldoende ontwikkelde delen van jezelf.

5 augustus

Het is als in een flits, vandaag (het is vier uur in de namiddag) , de dag dus voor de bewuste operatie die ongeveer drie uur zou in beslag nemen, dringt het voor het eerst ten volle door dat ik zowaar aan een mogelijke dood ontsnapt ben en ik word overweldigd door het besef dat de kans reëel is dat er een kwaadaardige tumor in mij woedt. Ik word, eventjes maar, gegijzeld door een soort milde doodsangst, voor zover zoiets bestaat. En het besef dat de wortels met mijn kinderen en mijn geliefden mogelijk definitief kunnen doorgesneden worden, gaat met mij aan de haal.

Ik ben een vader. Mijn twee zonen volgen hun eigen levenspad, ik vind ze prachtkerels. Ze zitten anders in mekaar dan hun vader en toch weer niet. Vader-zoon relaties en moeder-dochterrelaties baden in een andere energie. Dat is de algemeen geldende opvatting, waarvan

ik denk dat ze klopt. De gemiddelde vader weert zogenaamde 'sentimentaliteit'. En de gemiddelde zoon doet dat evenzeer. De keren dat een vader met zoveel woorden zegt, dat hij z'n zoon of zonen graag ziet, zijn zeldzaam. Op dat punt ben ik een gemiddelde vader. Maar nu voel ik de onweerstaanbare drang om hen gewoon te melden, zonder franjes, dat ik hen graag zie. Ik stuur nog snel een boodschap per sms en word er rustig van.

6 augustus

Patiënt worden in een bureaucratisch instituut als een ziekenhuis gaat steeds gepaard met een vorm van depersonalisering en verlies van autonomie. De identificatiearmband, het anonimiserende nachthemd voor de operatie, het passief uit handen geven, het je schikken naar de regels, het zich totaal overgeven aan de deskundigheid en de autoriteit van de dokters, het verplegend personeel dat volgens zijn ritme en richtlijnen te pas en ten onpas je polsslag, bloeddruk en temperatuur komt meten, de verwachting dat je niet te veel lastige vragen stelt, de maaltijden ('s middags soms al om 11u15 en 's avonds om 17u15!) die totaal niet zijn afgestemd op mijn bioritme, het bioritme van een avondmens..., dat soort passieve overgave die je verondersteld wordt als basisattitude te hebben, eenmaal je gehospitaliseerd bent, is niet mijn sterkste kant. Het wonderlijke was dat ik mij er geleidelijk aan ging in settelen. Ik realiseerde mij snel dat dit de beste ingesteldheid was, waar ik het verst zou mee komen. Passiviteit kan soms efficiënt zijn, heb ik hier geleerd. Gelukkig kan ik dat enigszins compenseren met mijn activiteit van de geest.

7 augustus

Zodra de verdoving voor de operatie is uitgewerkt, dringt zich de pijn op. Gelukkig is er de pijnstillende medicatie, maar die heeft haar grenzen. Een deel van mijn pijn is het gevolg van het mij nauwelijks kunnen bewegen en de rugpijn die dat genereert. Vooral 's nachts maakt dat het slapen onmogelijk. Pijn hebben is uitputtend en deprimerend. Onwillekeurig gaan mijn

gedachten naar die mensen die met chronische pijnen zitten opgezadeld en naar de tijd ook, pakweg twee eeuwen terug, dat er geen pijnbestrijding bestond. Ik heb bovendien het geluk dat ik goed omringd ben door mijn geliefden en vrienden. Maar zelfs het omringd zijn door je geliefden kan het gat dat pijn in je bestaan slaat, maar gedeeltelijk dichten.

Ik vraag me af, na het horen van het hele mindfulness-verhaal, hoe Edel Maex met ziekte en pijn zou omgaan. Ik probeer mijn pijn te zien als een wolk die voorbijtrekt, maar dat lukt me niet zo goed. Ook zgn.bodyscans, die mij niet vreemd zijn, of concentratie op mijn ademhaling, schieten schromelijk tekort. Wat kan de zin zijn van pijn? Hoe werkt pijnmanagement? Wat betekent mindful omgaan met ziekte en pijn? In hoeverre is het wenselijk de pijn te onderdrukken? Of hem juist te laten zijn en onder ogen te zien (in zoverre hij draaglijk is)? In hoeverre is er nog plaats voor opstandigheid in een mindfullle omgang met pijn?

De operatie is nu twee dagen voorbij. De pijn is manifester aanwezig dan gisteren. Ik ben gekluisterd aan mijn ziekenhuisbed en gedoemd om enkel op mijn rug te liggen. Mijn verlangen, het is bijna zuchtigheid, om mij af en toe op mijn zijkant te draaien, is een voorlopig niet realiseerbare wens. Ik lig in mijn ziekenhuisbed in het volle besef van mijn kwetsbaarheid, hulpeloosheid en eindigheid.

Oek de jong, voor mij de man van de *'Opwaaiende zomerjurken'* liet zich onlangs in de krant ontvallen: *"Een sterk vergankelijkheidsbesef zie ik (nu) als een soort lust, iets waardoor je nog intenser geniet van het leven. Het is er in mijn geval meteen, bijna in dezelfde seconde, als ik een ervaring van schoonheid of liefde heb"*. Ik vind het citaat op mijn lijf geschreven en ben dat vooral gaan beseffen sinds de dood van mijn vader en kort daarop toen ik de diagnose huidkanker kreeg, gelukkig in een vroeg stadium, anders zat, of beter, lag ik hier niet. Mijn schilderijen zie ik sindsdien als een nooit ophoudend gesprek met onze eindigheid. Met die tumor die nu uit mijn lijf is gesneden, zal dat niet veranderen, integendeel.. Ik heb nu al het gevoel dat ik het leven, zoals het loopt, wellicht nog minder vanzelfsprekend zal vinden, nog meer als een geschenk zal ervaren, nietig en hachelijk én groots en fantastisch. 'Het leven is geschenk, maar we krijgen het niet cadeau'.

Een schilder die zwaar ziek met een tumor in zijn bed legt, denkt ook wel even aan de mogelijkheid dat het straks niet goed afloopt, aan het mogelijk verlies van geliefden en dierbaren, maar ook aan de vele schilderijen die nog klaarzitten in hart, lijf en leden, maar misschien nooit meer het licht zullen zien...

Een gedachte die ik op dit eigenste moment associeer met het mooie, Franse woord 'oeuvre'. Ik heb die gedachte enkele maanden geleden neergeschreven, maar het zou evenzeer vandaag kunnen geweest zijn. Het woord 'oeuvre' heb ik altijd een mooi woord gevonden. Waarom? Er bestaat bij mijn weten geen Nederlands equivalent voor. Het gaat om iets dat je hele leven omspant en waarbij het begin en eind naar elkaar verwijzen en met elkaar verstrengeld zijn. Ik geloof in kunstenaars die een gans oeuvre scheppen en precies daarin ligt hun kracht. Ik zie mezelf als een oeuvreschilder. Dat klinkt ambitieus, maar dat moet ook, vind ik. Een oeuvre is iets dat zich stapsgewijs, van binnenin ontwikkelt en een rode draad toont doorheen datgene wat je gedurende al die jaren vormgeeft. Als het einde van de boog, die het oeuvre moet voorstellen staat voor 100, dan zit ik nu zowat op 70. Het is nog verre van afgerond. Mocht ik nu vernemen, zoals nu het geval zou kunnen zijn, dat generaal kanker met een groot leger voor mijn deur staat, dan zou ik dat oneerlijk vinden, ook al is dat een ethische categorie die er in wezen niet toe doet, als je zwaar ziek bent of doodgaat. De Natuur is ethisch onverschillig.

Hoe dan ook zitten er minstens een paar honderd schilderijen te wachten om geschilderd te worden in mijn nu verminkte lijf en leden. Een oeuvre willen afmaken werkt als een soort levenskoorts. Het vitaliseert en is het sterkste anti-depressivum dat ik ken.

7 augustus

Er waart een mug rond in mijn kamer. Ze verstoort mijn moeizaam gewonnen nachtelijke rust. Het gezoem van muggen zou, naast dat van een druppelende kraan, het meest irritante geluid zijn dat een mens kent. Mijn hulpeloze toestand maakt dat de muggenjager in mij aan zijn bed blijft gekluisterd en dus onschadelijk is gemaakt. Vliegen, bijen, wespen, ik dood ze niet, ik vang ze in een glas en schenk hen buiten de vrijheid terug. Muggen zijn de uitzondering. Voor hen ken ik geen genade. Of ik dan zoet bloed heb? Het is één van die mythes over muggen die niet kloppen. Dat een verhoogde bloedsuikerspiegel muggen zou aantrekken is nooit bewezen. Waar het uiteindelijk om draait is ons persoonlijke geurprofiel dat, zoals zoveel, het gevolg is van aanleg en omstandigheden. Zo'n vijfhonderd chemische verbindingen zouden we zweten en uitademen en dat zorgt voor een typisch geurprofiel. Ik heb blijkbaar een voor deze mug aantrekkelijk geurprofiel. Driemaal trek ik het laken over mijn hoofd in een wanhopige

poging de vijand af te weren. Als een voorbij scherende bommenwerper houdt de mug op doortastende wijze vol. Uitgeput val ik dan toch een uur later in slaap.
Amen.

8 augustus

Gisteren moest ik terugdenken aan de film *'Mr Nobody'* van Jaco Van Dormael. Hoe zou mijn leven eruit gezien hebben als ik andere keuzes had gemaakt vroeger? Ook dat is wellicht uitgelokt door die confrontatie met eindigheid.

Als ik nu, op dit kritische moment, terugkijk op mijn leven, ben ik dan tevreden over dit zelf dat ik nu ben?

Wat als ik bv gekozen had om psychiatrie te studeren of naar het Rits (filmschool) te gaan, wat als ik reeds op mijn 20ste voor het kunstenaarschap had gekozen, wat als ik niet was gescheiden van mijn eerste vrouw en moeder van mijn kinderen? Waar heb ik tekortgeschoten? Wat zijn mijn 'verdiensten' (alsof we iets moeten verdienen)? Wat dragen mijn kinderen van mij mee? Was ik een 'goede' vader, geliefde? Was ik een goed mens? Het zijn uitdagende en prikkelende vragen, waar een mens niet zomaar een antwoord kan op geven, maar ze prikkelen de verbeelding en stimuleren om een levensbalans op te maken. Jaco van Dormael dus, vooral bekend van zijn film *'Le tout nouveau testament'*, heeft er in 2009 een prachtige film rond opgebouwd: *Mr Nobody*. Existentieel, lichtvoetig en visueel sterk. Een must see. Van Dormael is gefascineerd door het zgn vlindereffect: de beweging van een vlindervleugel kan een orkaan veroorzaken. Hij denkt na in zijn films over oorzaak en gevolg. We zoeken zo graag naar rationele verbanden tussen beide of willen de oorzaken volgens grootte van belang ordenen. Maar vaak misleiden we daarmee onszelf. Zoals volgens de snaartheorie de dingen om ons heen ontstaan als de trillingen van een snaar, zo vibreren de films van Van Dormael lang na in de gevoelswereld van de kijker. Als ik terug thuis ben straks, wil ik de film zeker opnieuw zien.

Alsof het nog niet erg genoeg is krijg ik hevige huiduitslag in mijn gezicht, een gevolg van de traumatische stress die mijn lichaam ervoer, eerst door de darmcrisis in Frankrijk, vervolgens door de zware operatie hier. Een paar keer per jaar een lichte huiduitslag in de mondstreek is mij niet vreemd, maar nu manifesteert het zich op een schaal en met een intensiteit die ik nog niet heb meegemaakt. Als ik mezelf in de spiegel aanstaar, zie ik een wit masker in craquelé op mijn gezicht, iets dat doet denken aan een oud rommelmarktschilderij, of dat past in een of andere goedkope horrorfilm. Het relatief positieve zelfbeeld dat ik mezelf meestal aanpraat, valt eventjes in duigen. Ik voel me geschokt door deze vreemde en versleten versie van mezelf.

1 uur in de nacht. Omwille van de hoest en de loskomende slijmen, moet ik om de haverklap mijn door de sonde geïrriteerde keel schrapen. Om die reden kan ik deze nacht niet doorslapen. Na twee uur is mijn slaapmedicatie uitgewerkt. Ik ben het wakker op mijn rug liggen kotsbeu, roep een verpleegkundige om mij het bed uit te helpen en mij stapvoetsgewijs, in het vervelende gezelschap van mijn baxters en mijn sondes, naar mijn kamerzetel te loodsen en mij erin te installeren. Want ook dat lukt me nog niet alleen. Ik moet me nog verder oefenen in de kunst van het afhankelijk zijn, denk ik bij mezelf.

Ik probeer in de weekendbijlage van *De Standaard* te lezen: een interview met Gerda Dendooven in de reeks villa Hellebosch-gesprekken. Na een halfuur ben ik moe genoeg om, terug met de hulp van de nachtverpleegster, mijn bed in te strompelen. Maar opnieuw laat de slaap, die voordien zo trouwe, nachtelijke gezelschap, mij schromelijk in de steek. In gedachten

schrijf ik verder in mijn dagboek, al dekt het woord niet langer de lading. Nachtboek zou een betere omschrijving zijn.

Baxters, sondes, een redon (=drain om het wondvocht af te voeren), ongewenste slijmvorming, pijnmomenten, niet kunnen slapen, ik onderga het allemaal in een afwisseling van gelatenheid, opstandigheid en machteloosheid. Van alle emoties die mij vertrouwd zijn valt er het moeilijkst te leven met machteloosheid. Des te meer als ze chronisch zou worden. De mens is zowel regisseur als speelbal in het theater van het leven, besef ik maar al te goed. Nu voel ik me toch vooral speelbal.

Ik kijk hier nauwelijks TV, probeer wel elke dag om 19u naar het VRT-nieuws te kijken. Bijna iedere avond komt de vluchtelingenproblematiek ter sprake, vandaag is er een item over een NGO-schip met vluchtelingen aan boord, dat geweigerd wordt om in een Europese haven aan te meren.

Het vluchtelingendebat ligt mij nauw aan het hart. Ik heb het gevoel dat het altijd maar meer de verkeerde kant opgaat en dat een morele bril om hiernaar te kijken, als naïef en onrealistisch wordt afgedaan. Vluchtelingendebat is trouwens niet het juiste woord, vaak is het geen debat meer. Het is vooral polarisering geworden, polarisering niet zozeer op het niveau van de inhoud – dat is ok want het verruimt het perspectief en het gehele plaatje – maar vooral op het emotionele niveau.

Het brengt mij op een vraag, die in deze kwestie voortdurend opwelt: mogen burgers compassie hebben tegen de staatswet in? Ja is mijn ondubbelzinnige antwoord. Als vluchtelingen in het Maximiliaanpark onbeschermd de nacht doorbrengen, moet je al een hart van steen hebben om niet te zeggen; kom binnen en neem een warme douche. Waar ben je in godsnaam met je verlichtingsidealen en je Europese identiteit en waarden als zelfs dat verdacht lijkt?

Een bekend Nederlandse schrijver – en met hem vele anderen- beweert dat we over de islam niet naïef moeten zijn. Ze hebben een punt. Ongetwijfeld zeggen zij daarbij legitieme zaken. Maar wat ontbreekt bij de meesten van hen is warmte, mededogen, een vorm van 'handreiking'. Het is dat vooral dat wringt bij mij.

Het is het grote verschil met de attitude van een Zambiaanse schrijfster die recent een boek schreef waarin ze aantoont dat grootschalige ontwikkelingshulp niet werkt. Ze wil dit echter aantonen vanuit een oprechte bekommernis. Ze wil dat het wel werkt en beter zou gaan. Haar boek is dus geen pleidooi anti ontwikkelingshulp, integendeel.

Als Verannemans, Francken of een De Wever zich negatief uiten over de islam, ontbreekt precies die dimensie. En dat heb je met veel islamcritici. 'Handreiking' staat voor een heel andere attitude. Het betekent dat je aanvaardt dat de islam hier is in dit land. Het is een feit en dat heeft z'n historische, sociaal-economische en andere redenen. Maar het betekent ook dat je gaat kijken hoe je moslims kunt bereiken zodat er iets verandert. Dat moet iets zijn in de richting van een Europese vorm van islam, of een meer 'verlichte' vorm van islam. En dat is het tegenovergestelde van aan islambashing doen. (islambashing gebeurt vanuit projectie, het is een psychisch afweermecanisme, islambashers gaan vaak anderen of een hele gemeenschap de schuld geven van hun persoonlijke frustratie). Ortega y Gasset, een bekend Spaans filosoof, heeft gelijk: *“beschaving is bovenal de wil om samen te leven”*.

En om er nog een citaat tegen aan te gooien, van de 19-eeuwse John Stuart Mill deze keer: *“Wie alleen zijn eigen kant van de zaak kent, weet ook daar weinig van af”*.

Kan men de huidige islamofobie vergelijken met wat zich afspeelde in de jaren dertig? Behalve verschillen, de geschiedenis herhaalt zich nooit letterlijk, zijn er ook overeenkomsten.

Een bepaald soort nationalisme en het antisemitisme is voortgekomen uit een Duitse, romantische traditie met een voorliefde voor '*Blut und Bodem*': de bloedband en het territorium als identiteitsleveranciers!. Het zijn quasi mythische concepten die zorgden voor een eenduidige identiteit en voor een geworteld zijn in iets collectiefs dat het individu overstijgt (cfr het complexe idee van Volkgeist bij Johann Godfried von Herder en doorspelend bij iemand als Hegel).

De identiteit moet 'zuiver' blijven en mag niet teveel bezoedeld worden door allerlei vreemde invloeden, zo luidde de redenering.

De raciale identiteit en de bloedband zijn binnen het mainstream, rechtse nationalisme van vandaag vervangen door het begrip culturele identiteit, maar de onderliggende aanname blijft dezelfde: de dictatuur van de zuiverheidsgedachte.

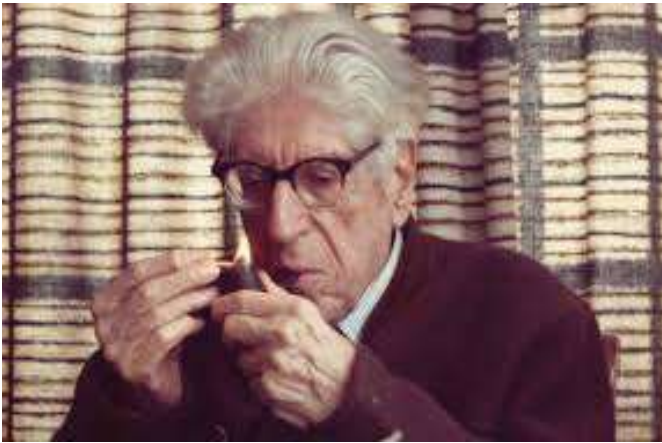
Staan in die zin de huidige islamofobie en het vroegere antisemitisme niet ergens op dezelfde lijn?

Onzuiverheid is een zegen!

Het TINA-discours, de 'there is no alternative'-slogan is een gevaarlijke leuze en in wezen nonsens. Ook in relatie tot de vluchtelingenproblematiek hoor je ze voortdurend vallen. Volgens Francken e.a. is zijn beleid het enig mogelijke beleid, en bestaat er gewoonweg geen alternatief voor als we onze westerse welvaartsstaat willen behouden. Dat is wat ze via de media constant aan de bevolking verkopen. Ik verzet me daartegen. Er is wel degelijk een alternatief, als we er een prijs willen voor betalen!

Ik noem me graag een 'wanhopig optimist' als het over onze maatschappelijke toekomst gaat en de heikele thema's die ermee samenhangen. Dat betekent: nee aan het goedkope doemdenken, nee ook aan het goedkope, stemmen ronselende optimisme van pakweg een Gwendolyn Rutten. Wat we vandaag meer dan ooit nodig hebben zijn mensen, journalisten, intellectuelen, kunstenaars die een kritische en pessimistische analyse durven maken, met solide argumenten. Als alarmsignaal, om te voorkomen dat we allemaal wegzakken in de zelfgenoegzame gedachte dat alles wel goed komt en dus de status quo gelegitimeerd wordt. Anderzijds is er het belang en de noodzaak van de hoop, '*Das Princip Hoffnung*' van de Joodse filosoof Ernst Bloch, het bewustzijn van het nog-niet, de mogelijkheid om te verbeteren (zonder in blauwdrukken te vervallen). Maar De leuze 'there is no alternative' is vals en puur ideologisch. Het discours dat een kortere werkweek op termijn onbetaalbaar is, of dat de pensioenen onbetaalbaar zouden zijn, of een menselijke opvang van vluchtelingen niet kan, klopt niet. Het gaat steeds om ideologische keuzes, om waarden en prioriteiten. Dat het onbetaalbaar zou zijn, zei men ook al over de afschaffing van de slavernij en de kinderarbeid, de gelijke vrouwenrechten, de toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt enz.

Leo Lucassen, historicus en gefascineerd door het thema migratie is genadeloos voor de huidige bangmakerij en formuleert het als volgt: "*Dit is een politieke crisis. Als politici meer lef hadden of meer moreel gezag, zouden ze uitleggen dat we helemaal niet op een ramp afstevenen*".

Ernst Bloch: das Princip Hoffnung

9 augustus

De chirurg, al dan niet nog in zijn slagersoutfit, doet zijn dagelijkse ronde, daarbij telkens geflankeerd door zijn zwijgzame, er wat nors uitziende assistente, de balpen in aanslag. Hij informeert naar mijn flatulentiegevoel. Het is de vraag der vragen, die steeds terugkomt die eerste dagen na de operatie: Heb je al windjes kunnen maken? Zo ja, dan is dat prima, de darmperistaltiek moet immers na een kort maar heftig intermezzo, weer in actie kunnen komen. Dus wordt windjes tellen één van mijn bezigheden om de trage tijd waarvan sprake daarnet, te trotseren. Volgens wetenschappelijk onderzoek maken we gemiddeld 15 à 20 winden per dag. Gisteren was dat nihil, rien, nada, niets. Vandaag heb ik er vier kunnen registreren, van verschillende duur en volume.

Het maakt me gelukkig. Met misplaatste trots deel ik het de chirurg mede. Het zit hem soms in de kleine dingen, heeft mijn moeder mij destijds al geleerd.

Naast de vele verpleegkundigen is een hele resem verzorgers mijn bed langsgekomen, vaak meerdere keren: de chirurg, de twee aanwezige gastro-enterologen van de dienst, hun stagiaars, de anesthesist, de dermatoloog, kinesisten, diëtisten, een pastoraal werker en de vrijwilligers voor bib en koffiebedeling ... Een hele fabriek. Fragmentatie en specialisatie troef. Meestal gaat het om korte, procedurele bezoeken. Ik ervaar ze als een vorm van overdaad, anderzijds staan ze er toch maar allemaal. De gezondheidsmachine draait. Maar misschien zou de slogan 'less is more' hier toch wel enige inspiratie kunnen bieden?

Als ik niet geplaagd word door pijn dringen televisie en lectuur zich op als de grote tijdverdrijvers. Evenals het noteren van deze dagboeknotities, een keten van observaties en gedachten, die al liggend in mijn bed, associatief mijn geest bezetten. Observaties en gedachten die ik soms vluchtig en onafgewerkt noteer met de bedoeling ze later, als ik thuis ben, uit te werken.

Zo kort na de operatie kies ik vooral voor licht verteerbare lectuur. Het uiterst grappige boek 'Pogingen om van dit leven iets te maken' leent zich daar uitstekend toe.

Door de sonde in mijn keel, hebben zich slijmen gevormd in mijn buikstreek. De eerste dag na de operatie ervaar ik voortdurend een sterke neiging tot prikkelhoest, een hoesten dat zich niet ten volle kan doorzetten, met als gevolg dat de slijmen blijven vastzitten. Meer van hetzelfde dus. Raadzaam is het om op zo'n moment toch door te hoesten want dan komen de

slijmen in beweging. Dat 'door hoesten' wordt echter door mijn lijf instinctief afgeremd omdat het operatieve litteken, de grote snede boven mijn navel, zich dan plots samentrekt en een hevige pijn veroorzaakt. Een fysiek dilemma als het ware. De dokter adviseert mij om met mijn kussen stevig op mijn buik te drukken teneinde de schokken van het hoesten te dempen en zo de pijn te verzachten. Een bijzonder tafereel is het: een bleke, wat magere man liggend in een bed, hoestend en duwend met een groot kussen op zijn buik. Het lijkt wel een scène uit een komisch-absurde televisieserie.

Het is 3u in de nacht. Ik lig klaarwakker en neem mij voor verder te lezen in het boek van Hendrik Groen. Het resultaat is een abdominale ervaring die ik niet snel ga vergeten. De grappige, ronduit hilarische taferelen, die om de haverklap de revue passeren, brengen bij mij een aantal onweerstaanbare lachsalvo's teweeg. Dit leidt tot een schuddebuik ervaring met een heel nare, tragische kant, gezien mijn bijzondere, abdominale toestand. Een snokkende lach en hevige pijn vloeien samen in een bevreemdende alliantie die zich een paar keer herhaalt. Er zit niets anders op dan mezelf te verplichten te stoppen met lezen. Op het moment dat ik mij ernstig voorneem niet meer te lachen en denk alles onder controle te hebben, duikt het opnieuw op, als een dreigende onweersbui. De lachreflex is niettemin sterker dan mijn bewuste, goedmenende wil tot controle. Ik besluit het boek definitief dicht te klappen.

Het is 3u30. Weer kan ik niet slapen. De nachtverpleegkundige brengt mij een extra pijnstillertje. 'Wat ik zoal doe in het dagelijks leven?' vraagt ze vriendelijk. Als ik haar antwoord dat ik kunstschilder ben, lijkt ze geïnteresseerd. Ik geef haar een uitnodigingskaart voor mijn expo in Gent binnenkort. Ze zegt dat ze misschien zal komen. Ze houdt van kunst, het biedt haar troost, zegt ze. Het is iets dat een mens kan helpen zich uit het moeras van de alledaagsheid en de middelmatigheid te trekken. Bingo!

Het klinkt bijna als een bekentenis die ze mij toevertrouwt. De daaropvolgende, korte gedachtewisseling, die eruit voortvloeit, heeft als effect dat deze kunstgevoelige verpleegster onmiddellijk vijf treden stijgt op mijn sympathieladder. Ze onderscheidt zich ongewild van de rest in mijn al te subjectieve perceptie. Of hoe er tussen mensen die mekaar totaal niet kennen een plotse en tijdelijke zielsverwantschap kan opduiken.

Schilder ik om te troosten? Ja, misschien wel, denk ik, verder bordurend op het gesprek van daarnet. Maar op het gevaar af pathetisch te klinken voeg ik er graag aan toe dat schilderen voor mijzelf ook altijd een existentieel project is geweest, een hoogst persoonlijke zingeving. Schilderen doe je met je hart, hoofd en buik. Voor mij is het een totaal ervaring, een totaal engagement. In wezen is het een zeer emotionele daad. Tezelfdertijd hou ik mij, al schilderend evenzeer aan het ethos van de afstand. Ik zit niet op de allereerste rij, ik kijk toe, observeer, zuig de wereld in mij op en geef er met potlood en penseel commentaar op. In die zin is het ook een vorm van communicatie, maar dan communicatie via een omweg. Want je maakt de dingen meer gelaagd, complexer, dubbelzinniger terwijl je ze schildert.

Ergens heb ik ooit beweerd dat ik ben gaan schilderen om de schijnbare alledaagsheid en vanzelfsprekendheid van veel van onze handelingen, drijfveren en ervaringen mysterie in te blazen. Om met zo'n eenvoudige middelen als verf en penseel – in deze hoogtechnologische tijden- beeldraadsels te creëren en een soort verwondering af te dwingen, te midden een toch wel sterk verdoofde, ééndimensionaal geworden wereld. Het klinkt wat zwaar op de hand, ik besef het, maar ik denk nog steeds dat het klopt.

Patti Smith is één van mijn jeugdidolen. Haar elpee *'Horses'* behoorde voor mij tot de toppers. En ze is nog steeds actief, met dezelfde energie van weleer. Jammer dat ik haar optreden onlangs in België heb gemist. Patti Smith zingt niet alleen, ze schrijft ook. Op de vraag waarom ze schrijft, antwoordt ze droogweg: *'because we can not simply live'*. Het getuigt van een bedrieglijke eenvoud en het klopt voor de nood aan creëren tout court. Ik word gedreven tot schilderen (en schrijven soms) omdat gewoonweg leven niet volstaat.

9 augustus

Topdokters op Vier. Normaal heb ik geen hoge pet op van wat Vier als zender te bieden heeft, maar ik moet mijn oordeel wat bijstellen. Ik heb met interesse gekeken naar de verhalen van chirurgen en allerlei specialisten die hun job, als je hen mag geloven, vaak met veel toewijding en soms op heroïsche wijze uitvoeren. Met aandacht ook voor de menselijke kant. Daar zal ongetwijfeld de precaire situatie waarin ik zelf ben terechtgekomen ook iets mee te maken hebben. Al blijft het natuurlijk in eerste instantie een programma dat door zijn selectie van fragmenten en de montage ervan moet entertainen en dus scoren bij het grote publiek.

Mijn respect voor de doktersgilde is, na deze tweede ziekenhuiservaring, weer toegenomen. Dat geldt niet alleen voor de dokters maar voor het verplegend personeel in het bijzonder. Het zijn er heel wat die je bed passeren. Vogels van allerlei pluimage: je hebt ze in alle kleuren, maten en gewichten, vriendelijke en onvriendelijke (of beter minder vriendelijke), zakelijke en bezorgde, routineuze en toegewijde, mollige en anorectische, met tattoo en zonder tattoo, betuttelende en zelfredzaamheid stimulerende, jongere en oudere, maar nauwelijks van de mannelijke soort. Ikzelf heb er één meegemaakt. De doorgedreven feminisering van de hele zorg- en onderwijssector lijkt mij een zeer ongezonde toestand. Als we aannemen dat er zoiets bestaat als vrouwelijke en mannelijke energie, dan liefst in een gezonde mix.

Authenticiteit, bestaat dat wel in de kunst? Het is 21u30. De pijnstillers doen hun werk. Het is te vroeg om te gaan slapen en in veel lezen heb ik geen zin. Ik zap nog wat op facebook en stoot op een interessante discussie over authenticiteit in de kunst. Ze is in gang gezet door een citaat van Frank Desmarest van het PAK. Boeiende en wat diepergaande gedachtewisselingen zijn eerder zeldzaam op sociale media, één van de redenen waarom ik er weinig op surf, maar deze keer blijf ik hangen. Omdat het ingaat op iets dat me nauw aan het hart ligt. Omdat er veel mythes rond circuleren en gecreëerd worden. Authenticiteit is een *conditio sine qua non* voor een kunstenaar, een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde heb ik vroeger ooit in een interview verkondigd. Maar het is ook een

problematisch begrip, omwille van zijn vele betekenissen. Niet zelden wordt het verward met 'de allerdiepste expressie van de allerdiepste emotie' of met zgn. 'originaliteit'.

'Slechte kunstenaars kopiëren, goede kunstenaars stelen', is het adagium van zowel Picasso als Damien Hirst. Diezelfde Picasso beweerde ook: 'als ik wist wat kunst was zou ik het voor mij houden'. Niets is overigens kunst voor iedereen en voor alle tijden, al zijn er lieden die het tegendeel beweren. Voor mij betekent authenticiteit dat ik steeds een verband zoek met mezelf of mijn omgeving. In die zin ben ik geen aanhanger van puur formalistische kunst of kunst die enkel naar zichzelf refereert. Maar in een meer existentiële zin zit in elke kunstenaar die iets creëert, zonder daarbij zichzelf te verloochenen, iets authentieks. De persoonlijkheid van de kunstenaar, of een belangrijk stuk ervan, valt altijd te lezen in zijn werk, ook bij de meest cerebrale of formalistische kunst. Je kunt nu eenmaal jezelf niet uitschakelen. Authenticiteit als zodanig valt met andere woorden niet te creëren want het 'is' er gewoon.

Een andere, interessante insteek in de discussie komt van een zekere W. Van Buggenhout. Hij doet z'n best om het begrip authenticiteit serieus te relativiseren.

Authenticiteit is geloof, is zijn basisstelling. We houden van de kunstenaar die we waarachtig vinden en vinden die kunstenaar authentiek omdat we in hem of haar geloven. Geen kunstwerk kan trouwens bestaan zonder de mechanismen van de kunstwereld waar het deel van uitmaakt. We onderscheiden allemaal verschillende kunstwerelden: deze die we vertrouwen en deze die we niet vertrouwen.

10 augustus

Vier dagen na de operatie is er nog geen eindiagnose, het woord tumor doet zijn werk. Dus ja, de gedachte besluipt me weleens op onverwachte momenten, als een panter in de nacht: misschien ga ik dood! Gedaan, fini met alles: gedaan met leven, genieten, afscheid nemen, proeven, je geliefde strelen, filosoferen met vrienden, mijmeren, schilderen, de wereld willen veranderen, creëren, spelen.....Ik ben zestig, kan niet geloven in mijn dood. Er moet nog van alles. Mijn leven is nog lang niet voltooid. Ik heb nog van alles te vertellen en te doen....Maar ik moet mezelf ook niet voor de gek houden. Ik heb geluk gehad dat de bloeding spontaan is gestopt, en de kans dat er nog 'maligniteit', zoals de gastro-enteroloog dat noemt, in de tumor wordt gevonden is reëel. Niettemin is hoop mijn beste vriend nu. En ik wil hem te vriend houden.

Ik heb enorm genoten van mijn eerste douche, nu ik verlost ben van mijn sondes, redon en baxters. Genoten van de sterkte van de waterstraal, de wisselende warmtegraad, de stromingen en druppels op mijn borstkas en buik. Voorzichtig richt ik de glimmende sproeikop ook op mijn dwarse, horizontale snijwonde, die met een waterbestendig verband is afgeschermd..De helende en zuiverende kracht van water doordringt mijn togetakelde lichaam. Het is alsof ik een dosis negatieve energie van mij kan wegspoelen. Ik voel me bevrijd, ik voel me al wat minder speelbal, ik kan mezelf (grotendeels) terug kleden en wassen.

Vanmorgen was er de hoop, vanavond heb ik de angst weer in de ogen gekeken. Angst is eigen aan mens-zijn en is vaak een overlevingsmechanisme. Het is een normaal en functioneel gevoel als je bedreigd wordt door een reëel gevaar in het hier en nu. En dat lijkt hier ondubbelzinnig het geval. Toen ik in de ambulance lag met hevige, ondraaglijke pijn, toen ik hoorde van de tumor en de bloeding na de scans, overviel mij die angst, doodsangst zelfs, als een meteoriet.

Dat angst deel uitmaakt uit van onze existentie, manifesteert zich vooral in grenssituaties. Eigen aan angst is dat ze zichzelf gaat opbouwen en je hele gedachtewereld gaat koloniseren als je niet oppast, als ze niet op een of andere manier getemperd of gekanaliseerd wordt. Ze voedt zichzelf met allerlei irrationele gedachten en wordt een soort mentale tumor. Ik heb dus de angst gevoeld en voel die nog soms, maar ik voel me er niet door gekoloniseerd, ik voel me er niet in gevangen, schrijf ik nu met enige overmoed.

Angst kan je ook nog op een andere manier benaderen. In dat verband vind ik het Joodse onderscheid tussen 'pachad' en 'virah', dat ik kort geleden leerde kennen uit een interview met Bregje Hofstede, hoogst interessant. In de Hebreeuwse Bijbel worden twee woorden gebruikt voor angst: pachad, de angst voor pijn, en yirah: ontzag voor het grote. Pachad staat voor horror: de angst die je beklemmt en insluit, en waarvoor je weg wilt kruipen. Virah daarentegen is het beverige gevoel dat je kunt hebben wanneer je plotseling een grotere ruimte betreedt of bewoont dan je gewend bent. Het is het besef dat je een verantwoordelijkheid hebt, die je nooit volledig kunt vervullen. Het is de angst voor iets goddelijks (als je in zoiets als een god gelooft), of de angst om existentieel te kort te schieten. Als je deze twee soorten angst van elkaar leert onderscheiden, kun je de eerste zijn juiste plaats geven (of negeren als ze disfunctioneel is), en de tweede omarmen. Want voel je yirah, dan ben je volgens Hofstede op de goede weg.

Trage tijd/slow time is hip tegenwoordig. Door mijn verblijf in het ziekenhuis heeft dat concept een andere betekenis gekregen. Toeval of niet, Pascal C, één van de interessantste bloggers die er voor het moment nog op het web te vinden zijn en een belichaming van de klassieke, erudiete en kritische intellectueel, heeft het er ook over. Ten gevolge van een valpartij met zijn fiets is hij voor een lange periode gedwongen in het ziekenhuis terechtgekomen. In zijn blognotities verwijst hij naar de roman *De Toverberg* van Thomas Mann en het gewijzigde tijdsperspectief waaraan één van de hoofdpersonages, de ziekelijke Hans Castorp, is uitgeleverd tijdens zijn lange residentie in een sanatorium. Hij beschrijft daarbij hoe de traag verlopende tijd verdovend werkt en het zelfstandige denken en handelen langzaam maar zeker uitschakelt. Voor mij is dit vrij herkenbaar.

Waar ik aanvankelijk nog opstandig was, ging ik in de dagen na de operatie vrij snel gaan berusten in het feit dat de dagen en vooral de nachten zich traag voortsleepten. De gelatenheid waarmee ik hierop reageerde verraste mezelf. Ik beschouw het als een soort overlevingsstrategie, een tactiek waardoor het hele gebeuren (over)leefbaar wordt... Een andere manier van in de tijd staan nam het roer over, anders dan in de voorafgaande perioden, waarin mijn beleving van tijd vooral was gekenmerkt door een vorm van innerlijke rusteloosheid. Want ja, het leven is nu eenmaal kort en dus moet er gewerkt en gecreëerd en genoten worden.

Al valt er voor die rusteloosheid ook wat te zeggen. De Gentse filosoof Ignace Devisch (auteur van het eerdere *Ziek van gezondheid*) schreef er een boeiend boek over. Er wordt vaak beweerd dat rusteloosheid een ziekte is van deze tijd. Dat moet blijken uit de toenemende drukte, de gejaagdheid, de dreigende burn-outs, de volle agenda's, en de ongebreidelde informatiestroom, waarmee we allen geconfronteerd worden, tenzij we op één of andere manier buiten de maatschappij zouden staan. En bij uitbreiding manifesteert zich dat in de rusteloze zoektocht naar rust! Bovenstaande bewering is een deel van de waarheid, maar er is ook een andere kant. De aanname dat rusteloosheid een ziekte is, typisch voor deze tijd, klopt niet volgens Devisch. Al eeuwenlang zoekt de mens een uitweg voor een probleem dat hij zelf veroorzaakt: een te vol leven. Maar is die rusteloosheid werkelijk een

probleem, of is het juist één van onze voornaamste drijfveren? Bestaan passie, creativiteit en verlangen net niet bij de gratie van ongedurigheid en rusteloosheid? Tegen de actuele trend in die pleit voor onthaasting en vertraging, wijst Devisch op een prikkelende en filosofisch onderbouwde wijze op de positieve kanten van een mateloos leven.

Hij citeert daarbij onder meer William Blake in zijn 'The Marriage of Heaven and Hell': "*Hij die verlangt, maar niets doet, veroorzaakt de pest. Je weet nooit wat genoeg is, tenzij je weet wat meer dan genoeg is.*"

11 augustus

Gebruik ik het schilderij van de 'jongen op het varken' of niet? Hou ik het bij een drietal tekeningen in het geheel van de expo of maak ik een muurcollage van niet ingekaderde tekeningen? Welke werk gebruik ik als blikvanger? Hoe breng ik een zekere frictie in de presentatie zelf van de tentoongestelde werken? Het zijn vragen die me bezighouden terwijl ik wakker lig en stil sta bij mijn komende expositie in Gent binnenkort. '*Guilty or innocent, that isn't the question*', is de titel van de expo. Elk van mijn tentoonstellingen gaat in eerste instantie over het schilderen, maar er is steeds ook een onderliggende rode draad aanwezig. Die heb ik nodig.

Ik hou ervan al schilderend vragen te stellen. In deze reeks zijn dat vragen rond het statuut van het kind, de grenzen tussen volwassenen en onvolwassenen, de blik van het kind op de volwassen wereld en de blik van de volwassene op het kind. Maar ik wil ook niet de gevangene zijn van mijn onderwerp.

Het gaat evenzeer over de manier waarop ik zo'n toch ook wel delicaat thema schilder kunstig vormgeef. Het spanningveld tussen het hoe en het wat. De beelden en portretten die ik toon wantrouwen rechtlijnigheid, ze blijven dubbelzinnig : tederheid en dreiging, schuld en onschuld, speelsheid en ernst, nostalgie en kritiek, zijn met elkaar verweven of roepen mekaar op. Maar het is uiteindelijk de kijker die het laatste woord heeft en het schilderij voltooit.

Omdat de sfeer van de expo doet denken aan sommige films, gedragen door eenzelfde thematiek - films als '*Das Weisse Band*' van Michael Haneke, '*Die Blechtrommel*' van Volker Schlöndorff, '*Au revoir les enfants*' van Louis Malle, '*Cria Cuervos*' van Carlos Saura- overweeg ik om op de finissage van de tentoonstelling, één van die films te projecteren in de galerie. Hoe verschillend ook, het zijn allemaal films die mij op één of andere manier gefascineerd hebben, films die ons de bijzondere en soms complexe leefwereld van het kind en zijn blik op de volwassenen onthullen, en dat op een manier die zowel helder als raadselachtig is. Dat is wat ikzelf ook beoog.

Het uitzicht door het raam op de Assebroekse Meersen is rustgevend. Ik herken het van in een heel andere context, de geboorte van mijn zoon Jasper in ditzelfde ziekenhuis, 33 jaar geleden. Het was één van de meest intense ervaringen in mijn toen nog jonge leven, vader worden, een ervaring die steeds gekoppeld zal blijven aan dat uitzicht op de Assebroekse Meersen in de bevallingskamer. Het was een rustige, natuurlijke geboorte, met een volgens de gynaecoloog opvallend rustige mama. De intensiteit, de rust en de sacraliteit van dat onvergetelijke gebeuren en het sterke gevoel van verbinding dat ermee samenhang, blijft scherp en voor eeuwig in mijn geheugensysteem gegrift, mede door wat ik toen allemaal zag door dat grote raam: door de wind traag wuivende bomen, beelden van rennende en zich in het gras rollende paarden in de weide vlakbij. En de weidse gezichten erachter... Alsof de natuur op uitbundige wijze het gebeuren mee vierde en beaamde. Dat ik daar nu – op een moment dat ik in zowat de tegenovergestelde conditie verkeer – moet aan denken sterkt mij in mijn hoop dat het allemaal goedkomt.

12 augustus

Bezoek van L en S. Om mezelf de nodige rust te gunnen heb ik mijn ziekenhuisopname (nog) niet bekend gemaakt aan de ruime familie. L. en S. zijn de enigen die op de hoogte zijn van mijn onzalige toestand om de eenvoudige reden dat L. als nachtverpleegster werkt in St. Lucas, zij het op een andere afdeling, en wij mekaar toevallig in de lift tegen het lijf liepen. Ze geven me het boek '*Ongewoon Parijs*' van F. Van Der Vliet cadeau. Mijn bezoekers kennen mijn passie voor Parijs. Ze weten dat ik Parijs een van de spannendste hoofdsteden van Europa blijf vinden en dat het een magnetische aantrekkingskracht uitoefent op mij. Mijn residentie voor twee maanden in de 'Cité International des Arts' in 2013 heeft dat alleen maar versterkt. De residentie was gelegen in de uiterst charmante, historische Marais. Die buurt ken ik dus een beetje, maar voor de rest blijven grote stukken Parijs verder te ontginnen gebied. '*Ongewoon Parijs*' wil de lezer wegvoeren van de platgetreden paden en dat is waar ik op zoek naar ben. In mijn verbeelding flaneer ik met mijn geliefde langs de kades van het Canal St.

Martin, herontdek ik het onbekende museum van de symbolistische kunstschilder Gustave Moreau, waar de tijd is blijven stilstaan, of het Musée Maillol en het Musée Zadkine, nog zo'n kleinoden, of ik ga wandelen en winkelen in een van de vele overdekte winkelstraten, de 'glazehemels van Parijs', Galerie Véro-Dodat bijvoorbeeld, volgens de auteur één van de mooiste passages in de stad. Even lacht de toekomst mij toe.

Augustus is de tijd van het onvolprezen programma 'Zomergasten' op de Nederlandse televisie (NPO2). Zomergasten is één van mijn geliefde tv-programma's: een gastspreker die een drie uur durende avond vult met praten over zijn deskundigheid en wat hem bezighoudt aan de hand van zelfgekozen beeldfragmenten. Ik hou ervan omdat het dialogaal van opzet is, sterke beelden combineert met een meestal boeiend vertoog en omdat het risico's inhoudt. Er is weinig geësceneerd, het moment zelf bepaalt mede de voortgang van het gesprek. Deze zondag is Marleen Stikker de gast.

Ik wil kijken, maar ben te moe om te blijven volgen, pik fragmenten op, en neem mij voor het later opnieuw te bekijken. Het gesprek gaat over de zegen en de schaduwkant van internet, ethische kwesties, een geargumenteed pleidooi tegen de veralgemening van de zelfrijdende wagen, het belang van nieuwe economische denkmodellen, de zowel competitieve als altruïstische kant van de mens, het belang van regulering van technologie (niet alles wat kan, moet ook direct gerealiseerd worden) enz... Diepgravende en toch heel verteerbare televisie waar ik voor duim en die ongegeneerd tegen de tijdsgeest, waarin infotainment en 'verpretparking' de plak zwaaien, ingaat. Voor alle duidelijkheid, ik ben niet tegen entertainmenttelevisie, het verdrijft de verveling en doet vaak (vooral bij oudere mensen?) de eenzaamheid vergeten. En iedereen heeft recht op z'n 'guilty pleasures'. Wel wil ik opkomen tegen eendimensionale televisie, tegen een reductie van televisieprogramma's tot programma's met een louter entertainmentgehalte, temeer als het om een publieke omroep gaat. Zomergasten is een voorbeeld van hoe het anders kan.

Het betoog van Marleen Stikker associeer ik spontaan met een stelling van de bekend geworden Belgische prof en vriend van Stephen Hawking, Thomas De Hertog. Volgens hem is de 21ste eeuw een scharniermoment omdat er voor het eerst in de evolutie een diersoort is die haar eigen evolutie en die van de planeet waarop ze woont stuurt en in handen neemt: door genetische modificatie, artificiële intelligente (intelligente robots), de wijzigingen in het klimaat door eigen gedrag, de nanotechnologie, het in kaart brengen van het menselijke genoom, enz. Die nieuwe evolutie maakt nieuwe pistes mogelijk voor de toekomst maar leidt ook tot een heleboel existentieel-ethische vragen. De vraag als mensheid is dus: wat doen we als mensheid met dat enorme potentieel? We zitten op een kantelmoment en hebben geen voorbeelden uit het verleden.

Het doet me denken aan een uitspraak van een mij onbekend iemand, die me altijd is bijgebleven. Het moet ongeveer al volgt klinken: 'als een kannibaal met een vork eet, is dat dan vooruitgang?'

13 augustus

In Parijs is zondag de linkse econoom en denker Samir Amin overleden. Hij werd 86. Nauwelijks nieuws voor onze mainstreammedia, terwijl hij bij insiders beschouwd wordt als 'de intellectuele reus van de onderdrukte landen'. Onvermoeibaar bleef hij tot op het laatst het kapitalistische wereldsysteem analyseren en pistes aanreiken voor een uitweg richting een meer humane maatschappij. Ik heb de naam Samir Amin leren kennen toen ik

mijn burgerdienst pleegde in de Wereldwinkel in Leuven, zowat 35 jaar geleden. Toen al was hij een autoriteit, in een periode die een niet onbelangrijk deel van mijn moreel en intellectueel DNA, tot op vandaag, heeft vormgegeven.

‘Wordt u dan niet moedeloos als u terugblijkt op al die jaren van strijd?’, vroeg een journalist hem in één van de laatste interviews. *“We hebben de wereld niet veranderd, maar we zijn de vlag blijven omhoogsteken. Dat is ook al belangrijk”*, antwoordde de man. Een antwoord in de geest van Camus, de revolte op zich is betekenisvol, ook al lijkt ze (voorlopig) zonder uitkomst.

14 augustus

Bezoekdag. In de voormiddag van mijn collega’s, in de namiddag van boezemvriend B. B schenkt mij een ongewoon cadeau: een trilobiet, een 500 000 jaar oud fossiel. De symboliek erachter is voelbaar, maar laat zich niet onmiddellijk in woorden vatten. Ik neem me voor om het fossiel en de oeroude levensketen die het belichaamt thuis een bijzondere plaats te geven.

Na een interval van twee weken begin ik opnieuw in ‘Voor het vergeten’ van Peter Verhelst te lezen. Hij schreef het boek naar aanleiding van het overlijden van zijn moeder. Toch is het geen moederboek, en ook geen boek over de dood, *“maar een hartstochtelijke ode aan ons hakkende, tastende verzet tegen betekenisloosheid en verdriet”*. Zo staat het op de achterflap. Het is een pleidooi voor de vitaliteit en een oproep om het leven te omhelzen. Zo te lezen past dit wel bij wat ik de laatste weken heb doorgemaakt.

Verhelst is en blijft een taalvirtuoos en een meester in het scheppen van beelden. Het boek is geen klassieke roman. Het is een mengeling van visueel proza, ik-document, essayistische stukken, poëzie, beschouwingen over kunst en verwijzingen naar onder meer de *Metamorfosen* van Ovidius. Dat maakt het tot een complex en niet altijd even gemakkelijk leesbaar boek. Vandaar dat ik het nu pas terug ter hand neem. Bij de passages waarin hij zijn persoonlijke verhaal vermengt met de verhaallijnen en de symboliek van de Griekse mythologie, moet ik jammer genoeg soms afhaken. Daar vraagt hij net iets te veel van mij als lezer. Ik heb ooit klassieke humaniora gevolgd, maar dat is een lange tijd geleden. Ondanks dat blijft het een buitengewoon boek, dat beklijft.

13 augustus

Ik heb een lijst van lievelingsnummers op mijn laptop en GSM en speel die geregeld af. Om mijn zieke collega's in de aangrenzende kamers niet te storen, heb ik eerst uitgetest hoe luid het mag klinken.

Eergisteren, toen de chirurg zijn gebruikelijke toer maakte naar de patiënten, met de al even gebruikelijke vraag 'hoe is het nu?', was het nummer *'Hotel California'* van the Eagles te horen. De man herkende het nummer direct, hij benoemde het en er verscheen een brede glimlach op zijn gezicht. Ik vermoed dat hij ook een zestiger is. Er ontstond onmiddellijk een meer dan patiënt-dokter band, gewoon door de gemeenschappelijke liefde voor dat nummer. Wonderlijk is dat. Toen hij vandaag langskwam zette Steppewolf met het legendarische *'Born to be wild'* de toon. Ook nu is er weer die onmiddellijke herkenning. 't Is vandaag wat zwaarder precies' merkt hij laconiek op, al moest hij even gissen naar de naam van de groep. Raak was dat.

Als je bovendien de inhoud van dit opwindende nummer koppelt aan mijn ongeduld om het ziekenhuis te verlaten en overmorgen terug naar huis gaan, krijgt het ganse tafereel een extra lading, niet vrij van enige ironie natuurlijk.

Dat 'to be wild', hoe graag ik het ook wil, zal nog niet voor morgen zijn. Want er volgt nog een lange periode van revalidatie, dat heeft diezelfde dokter mij duidelijk gemaakt.

Dat van die muziek doet met denken aan wat de geheugenpsycholoog Douwe Draaisma beweert: mensen houden het meest van de muziek uit hun jonge jaren, tussen 15 en 30 jaar (het zogenaamde popvenster van 15 jaar). Wat daarna komt raakt ons veel minder. Dat komt omdat mensen op hun dertigste plus minus gevormd zijn en hun identiteit hebben. Dus hebben ze geen muziek meer nodig om hun omgeving duidelijk te maken wie ze zijn. Als je 18 bent is muziek het middel om jezelf te definiëren. Pinkfloyd, Lou Reed, David Bowie, Patty Smith, Deep Purple, Roxy Music...waren dat in mijn geval, maar evenzeer een Boudewijn De Groot bijvoorbeeld.

Bovendien is het een periode, gekenmerkt door de nodige turbulenties: de eerste verliefdheden, de eerste vakantie zonder je ouders, het op kot gaan, de eerste jaren aan de universiteit, enz... Het zijn meer geladen jaren en die worden sterker in ons geheugen verankerd, de muziek van die tijd hoort daarbij.

Die vroege volwassenheid is volgens Draaisma ook de levensfase die op het eind van het leven het sterkst terugkomt. Zo rond hun 60-ste gaan mensen spontaan terugdenken aan die periode. Als je vraagt naar films en muziek, maar ook vrienden die het meest indruk maakten en de meest levendige herinneringen oproepen, geven ze voorbeelden uit die tijd. Ik ben vorig jaar zestig geworden en kan hem moeilijk tegenspreken... Bij zeventigers en tachtigers is dat zgn. *reminiscentie-effect* nog sterker. Precies alsof de jaren na hun dertigste veel minder prominent aanwezig zijn.

15 augustus

Ik lig wat te rusten op mijn bed na het ontbijt. Een verpleger klopt op de deur, hij beseft blijkbaar het wat absurde van de situatie en vraagt mij: ‘mag ik u een stomme vraag stellen: wilt u de communie?’ ‘Neen’, antwoord ik kort en de deur gaat terug dicht. Het is de derde keer dat ik beseft dat ik in een ziekenhuis met katholieke origine lig. Sint Lucas, jawel. Naast het kruisbeeld in de kamer, het ziekenzalvingsincident en een uitnodiging vandaag voor een speciale OLV-Hemelvaart-misviering met koorzang, nu die communie. Het blijft bizar aanvoelen voor mij, die restanten van een oude katholieke cultuur. Natuurlijk heb ik er niets tegen dat gelovigen de kans krijgen de communie te nemen. Ik vraag me niettemin af hoeveel patiënten op deze afdeling ja hebben gezegd op de zopas gestelde vraag. Mijn eenvoudige suggestie (een mens moet constructief zijn, nietwaar): vraag bij het begin van de opname of de patiënt gelovig, praktiserend gelovig of ongelovig is. Het zou het zowel voor de verpleegkundigen als de patiënten comfortabeler maken.

God waart hier nog altijd in de wandelgangen. Het doet mij denken aan een quote van Nele Van den Broeck in DS over god, een bewering die mooi aansluit bij mijn huidige precaire, abdominale toestand. *“Als er iets is als een god, dan zijn wij de bacteriën in gods darmen. De bacteriën in onze darmen weten absoluut niet af van ons bestaan en kunnen daar niks over zeggen.”* En ze voegt er lachend aan toe dat ze in principe geen god nodig heeft, maar het gewoon zo spijtig vindt dat ze in niemands handpalm staat...De troost van de religie ken ik ook niet langer. Vandaar misschien dat de troost van de schoonheid en de liefde zo belangrijk geworden is.

De gastro-enteroloog legt mij uit dat, ondanks het toch kwaadaardige karakter van de tumor, er voorlopig niet geopteerd wordt voor een nabehandeling. De tumor is nu weg, hij was niet agressief en relatief beperkt in omvang en er zijn geen uitzaaiingen vastgesteld. Ik moet wel grondig worden opgevolgd en om de drie maanden op controle komen. Indien het gezwel zou terugkomen, dan dient er wel een behandeling gestart te worden, met een nieuw soort

medicatie, die chemotherapie vervangt en succesvolle resultaten heeft. De kans dat het terugkomt schat hij op 10 à 15 %. Dat betekent 85 à 90% kans dat er niets moet gebeuren. Al bij al een positief scenario, daar focus ik mij op. Toch is het dubbel en dus ook eventjes slikken. Ik heb het gevoel dat het lot hier de kaarten schudt. Zonder enige inspraak van wie of wat dan ook.

Het is mijn laatste ziekenhuisdag. Ik ben blij dat ik terug naar huis mag. Uiteraard. Toch is het wat vreemd thuiskomen.

Ik loop verloren in de late namiddaguren, die onwezenlijk aanvoelen. Ik wandel rond in de tuin, ik laaf mij aan de zinderende, paarse kleur van de vlinderstruikbloemen en de wilde geraniums die mijn blikveld domineren. Ik proef van de eerste druiven van mijn stokoude druivelaar, leg mijn ziekenhuis spullen terug op hun juiste plaats. De lokroep van het atelier doet me een aantal recente schilderijen opnieuw en met frisse blik herbekijken: doorstaan ze de toets van de afstand in tijd of niet? Ik neem de post door en probeer wat te rusten in mijn felroder dan gewoonlijk ogende divan.

Ik heb het vierde seizoen van The Bridge laten opnemen. Naar de avond toe kijk ik samen met L. naar de eerste twee afleveringen. De verhaallijnen en mogelijke verdachte personages zijn na de tweede aflevering reeds flink toegenomen. Het spel van voortdurend op het verkeerde been gezet te worden dreigt een doorzichtig systeem te worden. Maar spannend blijft het. De autistiforme Saga als rechercheur blijft intrigeren, al is het gevaar dat ze een karikatuur wordt van zichzelf nooit veraf.

Ik vind het zalig om mij 's avonds, na 4 weken afwezigheid, terug te kunnen neer vleien in mijn grote, vertrouwde, zachte bed, een bed dat mij lijkt te willen omarmen en omhullen. Ik bedenk mij dat dit bed één van de meest trouwe en stabiele metgezellen in mijn leven is geworden.

Mijn geliefde ligt naast mij. En liefde is helend, het cliché klopt als een bus. Liefde maakt een klein bed groter, en een groter bed nog groter.

Dankbaarheid en hoop hebben plaats gemaakt voor de angst van enkele dagen terug.

Op een paar uitzonderingen na wil iedereen, na een gebroken hart, na verloop van tijd een nieuwe relatie (zij het niet tegen elke prijs natuurlijk). Als het over relaties gaat stoppen mensen nooit. *“Mensen zijn permanent romantisch. Elke tijd is een tijd voor liefde”*, dat schrijft Eugenides. Ik wil hem graag geloven.

16 augustus

Slapende mensen vertederen mij, temeer als het om geliefden gaat. Wellicht heeft het met de onschuld en de kwetsbaarheid te maken die van slapende mensen uitgaat. Ontroering is iets dat je overvalt, op het juiste moment, het is als de klik van een sleutel die in het sleutelgat past.

Het is 14u30. Ik lig te rusten in de divan. In de andere richting, in het verlengde van mezelf, ligt, op haar rug, L. Ze slaapt.

Ik kijk mij de ogen uit, als een ervaren voyeur.

Ik zie de glans van haar gezicht, in verkort perspectief, zoals in een schilderij van Mantegna. Ik kijk naar de trage, op en neergaande plooiën in het grijsgroene deken dat haar bedekt, meedeinend op de golven van haar adem.

Ik kijk naar de stilte die, als een vredesduif, in haar gesloten ogen huist.
Ik kijk naar haar schalkse wimpers, twee zwarte lijntjes die het bleke vlak van haar gezicht ritmeren. Ik kijk en ik kijk.
Ik kijk naar haar haast onmerkbaar bewegende, donkere neusgaten,
naar de verdwaalde, open hand naast haar rechteroor,
naar de vederlichte blos op haar wangen, naar de warme weelde van haar lippen.
Ik kijk naar haar half ontblote, opgetrokken been, dat nog net het zonlicht vangt...
Een zinderend moment van rust in de rusteloze stroom van de dag.

17 augustus

Ooit hoorde ik dat dit misschien wel de diepere betekenis van het ziekbed is: dat mensen hun leven opnieuw beschouwen. Een ziekbed is van nature levensbeschouwelijk en niet alleen voor de zieke.

Als je verneemt van je arts, dat je door het oog van de naald bent gekropen, dan dringt zich inderdaad de gedachte op: moet ik mijn leven dat ik tot nu toe geleid heb herijken? Moet ik geen nieuwe prioriteiten leggen voor de tijd die mij nog rest en die mij argeloos tegemoet zal treden? Het is de tweede maal dat die vraag zich stelt. Acht jaar geleden doemde ze ook al even op - als een paal boven water - toen ik na een val met gebroken nekwervels, op een millimeter na, aan de verlamming ben ontsnapt.

Zal ik de tijd die me nu rest anders ervaren en invullen? Ik maakte er daarnet al even allusie op. Intenser ongetwijfeld, met meer dankbaarheid nog voor wat is geweest en nog zal komen... Maar evenzeer denk ik dat alles gewoon zal doorgaan. Ik wil niet geheel anders gaan leven zoals je wel vaker hoort bij mensen die zwaar ziek zijn geweest of de dood in de ogen keken. Ik heb geen levenspad bewandeld waar ik spijt van heb, totaal het roer gaan omgooien lijkt mij niet aan de orde. 'Maar ga je dan niet gezonder leven, bewuster leven, minder ambitieus of productief? Je minder laten opsorpen door je passies? Meer tijd maken voor vrienden en geliefden?'

Het zijn vragen die ik mezelf stel en alleen op de laatste ben ik geneigd met een goedbedoeld ja te antwoorden. Verder niets van dat. 'Je hebt noodgedwongen een bocht van 180 graden moeten nemen, nu moet je terug 180 graden draaien en zo normaal mogelijk verder leven', zei één van mijn dokters laconiek. Ik deel diens mening.

Ik heb al van alles meegemaakt in de 60 lentes die mij gegeven zijn, successen en mislukkingen, ik heb geleerd de stroom van het leven te zien als iets dat er is en gewoon stroomt. Ik wil dat het gewoon verder stroomt en loopt, zoals het voorheen liep, en zoals het leven hoort te lopen: met z'n ups en downs, zijn licht en zijn schaduw, zijn zegens en zijn vloeken, zijn grootsheid en zijn kleinheid. Dat is wat ik verlang. De hele ervaring een bescheiden, maar rechtmatige plek geven in het verhaal van mijn leven.

In het leven en de kunst is het tenslotte elke dag opnieuw beginnen. Ja toch?

'Onkruid vergaat niet' is de concluderende reactie van een vriendin, als ze mijn hele verhaal hoort en vraagt wanneer ze op bezoek kan komen.

Als je in rekening brengt dat het verschil tussen onkruid en een bloem een oordeel is, volgens een Chinees spreekwoord, dan kan ik daar mee leven.

18 augustus

Mediaverhalen gaan hun eigen leven leiden, ze creëren een eigen realiteit. Dat heeft verre gaande consequenties. Bekend is de quote van de Franse filosoof Baudrillard dat de Golfoorlog destijds niet echt was maar een constructie van de Amerikaanse inlichtingendiensten. Hij bedoelde daarmee dat onze opvattingen over de Golfoorlog zijn gecreëerd door de beelden die wij ervan zagen op TV. Ik herinner me ze nog goed: het waren beelden van voltreffers, explosies die in de journaals voortdurend herhaald werden en aan actiefilms deden denken. En dan vraag je je inderdaad af in hoeverre die media met ons niet aan de haal gaan?

Ooit las ik dat een Amerikaanse auteur in één van zijn romans beschrijft hoe een toeristische gids mensen ertoe brengt de meest gefotografeerde schuur van Amerika te bezoeken. Terwijl in feite niets anders te zien is dan een ordinaire schuur waar tientallen mensen foto's van maken. Die schuur wordt dus interessant omdat ze zo vaak gefotografeerd is, niet omwille van zichzelf. Wat is dan de realiteit, die schuur of het verhaal dat erover wordt verteld? Bij uitbreiding vragen sommige critici zich af hoe diezelfde dynamiek ook niet het hele kunstgebeuren contamineert....

19 augustus

'Onkruid dat Clarysse heet vergaat niet'. Of (omwille van mijn grote litteken): 'Vanaf nu kan je niet meer meedoen aan schoonheidswedstrijden voor senioren'...

'Kun je de keuken eens vragen of ze hier nog het verschil kennen tussen een vieruurtje en een avondmaal?'

Zelfrelativerende humor is gezond, plagende prikjes geven kan bevrijdend werken. Lachen versterkt ons immuunsysteem. Het internet staat trouwens bol van leuke spreuken en cartoons over gezondheid.

Over ziek zijn en humor is er al veel beweerd en geschreven. Dat humor, naast veel andere zaken, helend kan werken en te veel identificatie met het eigen leed voorkomt, staat buiten kijf. De tussentijdse grap van de chirurg, de laconieke opmerking van een verpleegster en de meerdere lachsalvo's uitlokkende lectuur van Herman Groen bevestigen dat. .

Humor in het ziekenhuis is een krachtig middel maar het heeft z'n grenzen. Voor dokters en verpleegkundigen onder elkaar ligt dat anders. Laat ze maar eens goed lachen met al die patiëntenperikelen, het maakt het vaak veeleisende werk draaglijker en leefbaar.

Maar humor kan vele gezichten hebben. Ik wil daar nog het volgende over kwijt: in deze tijden van instantplezier en instantbevrediging, waarin het leven vooral leuk, vrolijk, licht en cool moet zijn, heb ik soms het gevoel dat er vandaag een te groot taboe op ernst heerst. Er is dan geen plaats meer voor de 'tragische' dimensie van ons bestaan (in de Griekse betekenis), het menselijk tekort wordt dan ronduit ontkend of verdoezeld. Humor en humor is dus twee, wat mij betreft.

De soms goed bedoelende ziekenhuisbezoeker die krampachtig zijn best doet om je op te beuren met allerlei, meestal flauwe grappen is niet aan mij besteed.

Humor, die de aandacht rondom zich volledig inpalmt en de ernst niet toelaat of geen ruimte geeft, kan iets totalitair in zich dragen (net zoals omgekeerd ernst, die de humor of relativisering niet duldt, dat doet!). Het is humor die minimaliserend werkt naar de ander toe. Of het wordt een vorm van zelfbedrog.

Waar humor een dankbare manier is om met de heftigheid van het leven om te gaan, is het ook een manier om je erachter weg te steken. Met jezelf lachen om het niet over jezelf te moeten hebben, zo iets. 'Een harnas, maar met pinnekes aan de binnenkant', zo verwoordde iemand het onlangs. Of grappen vertellen omdat je met het verdriet en de pijn van de ander geen weg weet. Een beetje te vergelijken met voortdurend over je eigen ziektes beginnen als vermijdingstactiek. Allemaal heel menselijk en begrijpelijk, maar liefst niet teveel van dat voor deze zieke jongen.

Besluit: humor en ernst hebben mekaar nodig, willen ze heilzaam blijven werken.

Dus ja, leve de gezonde humor en ja, leve de gezonde ernst! Zeker in de soms tragisch-komische context van een groot ziekenhuis (noteert schrijver dezes met een mix van ernst en ironie).

20 augustus

De vele steunbetuigingen van vrienden, familie, collega's verrassen mij en doen mij deugd. Ze zijn hartverwarmend, ik voel me erdoor gedragen. Ze doen me terugdenken aan de verzen van de dichter Hans Lodeizen die ik al jarenlang met mij meedraag: "Altijd alleen zijn wij. Ik ben omcirkeld door je liefde als door een huis"

Ik herlees nog even mijn ziekenhuisnotities vooraleer ik ze doorstuur naar enkele vrienden en geïnteresseerden. Ik stop mijn neiging om te herschrijven en te schrappen. Het is zoals met een schilderij, de eerste impuls is belangrijk, je werkt er best ook niet te veel of te lang aan.

Om dit dagboek af te ronden, grijp ik graag terug naar een - in deze context- veelzeggende gedachte van Kierkegaard. Kierkegaard is ervan overtuigd dat het leven alleen achterwaarts begrepen kan worden, maar dat het voorwaarts moet geleefd worden...Ik ben er volop mee bezig! Met een lach en een vloek. Met vallen en opstaan.